

PROMJENE U PRAVNOM POLOŽAJU DRŽAVNIH TRGOVAČKIH
BRODOVA NA PODRUČJU ZEMALJA COMMON LAW

Tradicionalna doktrina apsolutnog imuniteta od sudbenosti strane države (suverena), koja se djelomice zapravo osnivala na monarhičnom shvaćanju individualnog suverena, sudarila se sa značajnim problemima najprije na području pomorskog preva.¹⁾ Naime, tu se najprije pokazalo da strana država vrši trgovačke operacije sa svojim brodovima u inozemstvu, pa se s time pojavio i problem da li se radi o acta imperii ili o acta gestionis, te da li treba imunitet protegnuti i na acta gestionis ili ga samo ograničiti na acta imperii.²⁾ Ispravno rješenje u pravcu imuniteta od sudbenosti i ovrhe ratnih brodova doneseno u "The Exchange" 1812. u SAD je s vrlo oskudnim obrazloženjem protegnuto u "The Pesaro" (1925) i na acta gestionis kod državnog (talijanskog), trgovačkog broda, istina u skladu sa "suggestion" State Departmenta. U Engleskoj je i opet rješidba koja je bila osnovana upravo na distinkciji državnog javnog od državnog trgovačkog broda, "The Parlement Belge" (1878) sasvim krivo interpretirana kao da se odnosi¹⁾ na državne trgovačke brodove u "The Porto Alexandre" (1921) i "The Jupiter" (1925), koji su bili sasvim obični trgovački brodovi. Nestabilnost judikature je pokazivala i u Njemačkoj pa i u drugim državama upravo potrebu unifikacijskog rješenja, pa je izgledalo da je ono i postignuto u Bruxelleskoj konvenciji o imunitetu državnih trgovačkih brodova od 1926, koja je radjena, tako reći, u redakciji engleskih sudaca s odobravanjem američkih sudaca.³⁾ Međjutim, Konvencija od 1926. nije ratificirana ni u SAD ni u V. Britaniji. Evropske države su je velikim dijelom ratificirale (Jugoslavija je nije ratificirala, ali jugoslavensko pravo se oduvijek kretalo u granicama upravo te Konvencije). Doktrina, ali i praksa su

sve više zahtijevale u obim velikim državama common lawa nova rješenja, pa iako je bilo takvih pokušaja, ona su bila i suviše oprezna da bi bila zadovoljila potrebe.

U engleskoj judikaturi se pojavio tek god. 1977. preokret koji ide znatno dalje od samog pomorskog prava. Sudac Goeff u "I^o Congresso del Partido" (kubanski brod), (LLR 1977, 1,5, 536. i ovaj periodik str.65) odbio je prigovor suverenog imuniteta kubanske države (Kuba je meritorno parnicu dobila, ali joj prigovor suverenog imuniteta nije uvažen). Ta rješidba je slijedila "The Philippine Admiral" u kojoj je Tajni savjet (dakle vrhovni sud koji sudi u Engleskoj, a ne sudi Engleskoj, nego za ona područja britanske zajednice naroda koja su zadržala njegovu nadležnost) uslijed žalbe na presudu Apelacije u Hong Kongu stao na stajalište da se suveren ne može pozvati na svoj imunitet kod postupaka in rem protiv državnog trgovačkog broda.⁴⁾ Međutim, sudac Goeff je išao korak dalje i izrekao da bi bila dopuštena i tužba in personam za acta jure gestionis. To je i mogao učiniti, jer je Apelacioni sud u slučaju Trendtex Trading Corporation v. Central Bank of Nigeria (LLR 1977, 1,6, 581. i ovaj periodik str.62) izričito stao na stajalište (dva od tri suca i to Lord Denning M.R. i L.J. Shaw) da strani suveren može biti tužen i in personam iako zapravo obiter, jer su sva tri suca stala na stajalište da Centralna Banka Nigerije nije državni ured ni dio državnog aparata. Ostaje da se vidi kako će Kuća Lordova reagirati na te presude, a nigerijski slučaj će gotovo sigurno doći do nje pa će se konačno i Kuća Lordova morati jednom odlučno izjasniti o svom stavu u pogledu sudbenosti nad stranom državom u trgovačkim sporovima. To tim više što na to goni i postojeća Evropska konvencija o ovom pitanju.

Američki zakonodavac je upravo zakoračio na put kojim se, tako izgleda, sada upućuju engleski sudovi. Američki zakon,⁵⁾ kako je naprijed istaknuto, polazi od načelne afir-

macije imuniteta suvereniteta, da bi onda precizno odredio kada tog imuniteta od sudbenosti nema, postupajući zatim slično s ovrhom i privremenim naredbama, precizirajući kada nema imuniteta od ovrhe.

S gledišta pomorskog prava vrlo je zanimljivo kako se rješava posebno pitanje privilegija na brodu. Naime, kada na brodu postoje privilegiji onda je u zemljama common lawa uvijek opravdan postupak in rem, ali svaki postupak in rem prema brodu dovest će do postupka in personam prema njegovom vlasniku i posjedniku ako se taj upusti u proces. Dok je u Engleskoj u "The Crimdon" (1918) Apelacioni sud stao na stajalište da privilegij nastaje i na brodu u vlasništvu suverena, ali miruje dok ne dodje u privatne ruke, dotle je u "The Tervaete" (1922) i opet Apelacije (sve do 1944. ona nije bila vezana za svoje precedente) naprotiv rekla da na brodu u državnim rukama ne nastaje nikakav privilegij. Analogno stajalište je zauzeto u "The Western Maid" (1922) u SAD. U V. Britaniji je u "The Meandros" ipak 1922. zauzeto stajalište da na brodu koji je u državnom iskorištavanju, ali privatnom vlasništvu, nastaje privilegij, ali da se može prema brodu postupati in rem tek kada izađe iz državnog iskorištavanja. U SAD se naprotiv u "The Gaelic Prince" (1923) stalo na stajalište da na takvom brodu ne može nastati nikakav privilegij.

Treba naglasiti da i kod raspravljanja Bruxelleske konvencije od 1926. i domaćih rješenja u raznim jurisdikcijama o tim pitanjima nije došlo do pravog rješenja, što biva sa stvarnopravnim sporovima (različitim od privilegija) na trgovačkim brodovima u državnom vlasništvu. Svi dosadašnji slučajevi bili su zamagljeni javnopravnim momentima, tako da one presude koje možemo citirati ne ulaze u to pitanje. Ono je donekle bilo prisutno u Tajnom savjetu u *Juan Ysmael & Co. Inc. v. Government of the Republic of Indonesia* (1955) ("The Tasikmalaja") (1954) i u SAD u "The

Navemar" (1938), ali zapravo nije došlo do konačnih rješenja.

Novo solucije donose s jedne strane američki Zakon o imunitetu stranih suverena (1976), a s druge strane i diskusioni papir koji je cirkularan iz Ujedinjenih Naroda o provizornim tekstovima za raspravljanje o budućem međunarodnom pravu mora.

Američki zakon polazi od toga da rješava cjelokupno pitanje imuniteta stranih suverena, a u pogledu pomorskog prava ima i specifičnu normu. Naime, izričito se ističe privilegij na brodu ili teretu ("maritime lien against a vessel or cargo.....") strane države, a koji je privilegij nastao na temelju trgovačke djelatnosti strane države. Zaučudo, u čl.1605(b) (1) izričito se određuje da strana država u tom slučaju nema imunitet od sudbenosti, ali se zabranjuje zaustavljanje broda, dakle postupak in rem, svjesno pokrenut radi dobivanja jurisdikcije protiv strane države, jer će u takvom slučaju vjerovnik gubiti pravo na dostavljanje tužbe. Naprotiv, on mora tužbu dostaviti osobi koja zastupa brod ili teret (očito u pravilu zapovjedniku broda ili pomorskom agentu broda), a osim toga mora dostaviti tužbu stranoj državi na način na koji je predviđeno u čl.1608.⁶⁾

Imunitet od ovrhe je poznat u određenoj mjeri i državama koje inače ne poznaju imunitet od sudbenosti za acta gestionis. Američki zakon od 1976. polazi od toga imuniteta u načelu, ali za pitanje koje nas prvenstveno interesira, naime za državne trgovačke brodove, određuje u čl.1610(b) da nema imuniteta od ovrhe za tražbine u pogledu kojih je nastao privilegij na brodu. Zanimljivo je da se i privremene naredbe načelno dopuštaju (čl.1610(d) (2)), ali se i opet isključuju kada bi im bila svrha da utemelje nadležnost ("to obtain jurisdiction").

Medjutim u čl.1611. se izuzimaju od ovrhe depoziti stranih centralnih banaka (suprotno upravo engleskoj rješidbi Central Bank of Nigeria sup.) ili o imovini koja je namijenjena vojnim svrhama ili se nalazi u držanju vojnih ili obranbenih ustanova. Rezoniranja engleskih sudaca su išla upravo u suprotnom pravcu, naime da se ne radi o svrsi kojoj odnosi posao služi, nego kako se on odvija i pod kojim uvjetima (npr. kupovanje vojnog tekstila po zakonima tržišta). Razumije se da kod ovrhe na brod upravo ti izuzeci nisu lako zamislivi, ako se ne radi o brodu netrgovačke prirode. Kod ovrhe na teret je to naprotiv lako moguće.

Na području međunarodnog prava mora poznato je da su Konvencije o otvorenom moru od 1958 (čl.3. i 9. u vezi sa čl.22) i Konvencija o teritorijalnom moru od 1953 (čl.19. i 20) tretirale državne trgovačke brodove kao i druge trgovačke brodove.⁷⁾ Zanimljivo je konstatirati da je kod temeljite revizije odredaba Ženevskih konvencija o pravu mora od 1958. u radu III konferencije Ujedinjenih naroda o pravu mora u složenom tekstu za pregovore ovo pitanje verbatim jednako onome u Konvenciji od 1958. Za teritorijalno more u pogledu kaznene sudbenosti čl.27. reproducira čl.19. Konvencije od 1953, a za otvoreno more čl.95. i 96. u vezi sa čl.110. reproduciraju odredbe čl.3. i 9. u vezi sa čl.22. Konvencije od 1958. Jedino je podnaslov prije članova 27. i 28. diskusijskog teksta promijenjen odnosno upotpunjen tako, da sada glasi: "Pravila primijenljiva na trgovačke brodove i na državne brodove koji su namijenjeni trgovačkim zadacima", a u pogledu otvorenog mora je tekst čl.110. odlučnije stiliziran od čl.22. Konvencije o otvorenom moru od 1958. Naime u njemu se izričito kaže da su izuzeti apsolutno od prava nadzora na otvorenom moru samo brodovi koji uživaju potpun imunitet iz čl.95. i 96. (a to su ratni brodovi (čl. 195) i brodovi namijenjeni vladinoj netrgovačkoj službi (čl.196)).⁸⁾

Evropska konvencija o imunitetu država s dodatnim zapisnikom od 16. V 1972.⁹⁾ se s obzirom na imunitet strane države od sudbenosti kreće u okviru restriktivne teorije imuniteta dosta bliskom američkom zakonu od 1976, ali s tom razlikom da izričito izuzima od primjene svojih propisa državne brodove i prijevoz robe i putnika takvim brodovima kao i državni teret koji se prevozi brodovima, jer su redaktori očito htjeli da u tom pogledu ostane na snazi Konvencija od 1926. o imunitetu državnih brodova, već stoga što je velik broj evropskih država ratificirao spomenutu Bruxellesku konvenciju od 1926.¹⁰⁾

Američki zakon od 1976. i novo usmjerenje engleske judikature u znatnoj mjeri zbližuju shvaćanja o imunitetu državnih trgovačkih brodova s onim koji je već u Ženevskim konvencijama i sada opet na III konferenciji Ujedinjenih Naroda o pravu mora došlo do izražaja, ali koje se sada više u američkom zakonu i u engleskoj judikaturi ne ograničava samo na morske brodove, nego se proširuje na čitavu državnu trgovačku djelatnost tako, kako je našla svoj izražaj i u citiranoj Evropskoj konvenciji od 1972.

E.P.

BILJEŠKE

- 1) U engleskoj se judikaturi spominju i slučajevi obećanja ženidbe sa strane suverena.
- 2) O teorijama o suverenom imunitetu, apsolutnoj i restriktivnoj, v. opširno A.Šuc, Pitanje imuniteta državnih trgovačkih brodova s naročitim osvrtom na jugoslavenske trgovačke brodove u društvenoj svojini, Zbornik za pomorsko pravo, 1957, str.157 i d.
- 3) O stanju judikature v. E.Pallua, Imunitet državnih trgovačkih brodova u sudskoj praksi i u radu na kodifikaciji međjunarodnog pomorskog prava, Jugoslavenska revija za međjunarodno pravo, 1957, str.45 i d, a za sam rad na Bruxelleskoj unifikacijskoj konvenciji od 1926. v. isti, Usporedno pomorsko pravo, Rijeka, 1975, str.60 i d.

- 4) V. za presudu "Philippine Admiral" LLR 1976,1, str.234 i d. i UPPPK br.71, str.64, a za kritičku ocjenu njenog značaja E.P, Evolucija judikature zemalja common lawa u pitanju imuniteta državnih trgovačkih brodova, ibidem, str.68 i d. S tom presudom je u skladu i presuda engleskog Apelacionog suda u "The Harmattan" (LLR 1976,1, str. 1 i UPPPK br.72, str.64) koja naglašava da je doduše nadležna suditi o sporovima iz trgovačkih poslova suverena, ali da ti poslovi moraju biti u vezi s područjem Engleske, što in concreto nije bilo, pa je tužba protiv strane države odbijena.
- 5) Za tekst Zakona v. ovaj periodik str.7, ujedno s uvodnom bilješkom K.T. na str.3.
- 6) Hrvatski pomorski pravnik, Dr A.Vio, stariji, član matičar ČMI-a je u ime tadašnje riječke države predlagao sličan postupak za dostavu tužbe stranom suverenu, ali uvijek domaću nadležnost za spor. Ovaj prijedlog je objavljen u Bulletinu ČMI-a br.57, str.126.
- 7) Za kritiku ženevskih tekstova v. A.Šuc, Imunitet državnih brodova u svjetlu Ženevske kodifikacije o pomorskom pravu iz 1958, Jug. revija za međunarodno pravo, 1959, str. 206 i d. O istom pitanju v. E.Pallua, Uporedno pomorsko pravo, 1975, str.77 i d.
- 8) Tekstovi s III konferencije UN o pravu mora citirani su iz dokumenata te konferencije A/Conf.62/WP 10 od 15.VII 1977, koji u francuskoj verziji nosi naslov: "Texte de negociation composite officieux".
- 9) Naslov Evropske konvencije glasi: "European Convention on State Immunity and Additional Protocol", a citiramo je prema tekstu objavljenom u American Journal of International Law 1972, str.923.
- 10) Bruxellesku konvenciju od 1926. su ratificirale ove evropske države: Belgija, Danska, Estonija, Francuska, SR Njemačka, Ugarska, Italija, Nizozemska, Norveška, Poljska, Portugal, Švedska, Grčka, Švicarska i Turska. Poljska i Rumunjska koje su bile države ugovornice (prva od 3.I 1936. i druga od 4.VIII 1937) otkazale su Konvenciju, i to Poljska 17.III 1952, a Rumunjska 21.IX 1959. Međutim, Poljska je opet pristupila Konvenciji 16.VII 1976. Ugarska nije nikada otkazala Konvenciju.